

EDWARD S. GACEK

Centralny Ośrodek Badania Odmian Roślin Uprawnych, Słupia Wielka

Wybrane aspekty ochrony własności intelektualnej w hodowli roślin i biotechnologii

Some aspects of protection of intellectual property in plant breeding and biotechnology

W artykule odniesiono się do wybranych zagadnień dotyczących ochrony własności intelektualnej w hodowli roślin i w biotechnologii. Z uwagi na fakt, że odmiany roślin stanowią swoisty typ wynalazków, do ich ochrony prawnej stosuje się unikatowy system ochrony własności intelektualnej przedstawiony w Konwencji UPOV (Międzynarodowy Związek ds. Ochrony Nowych Odmian Roślin). Zgodnie z tym międzynarodowo przyjętym systemem prawnym, hodowcom odmian roślin, przyznawane jest wyłączone prawo do wytworzonych przez nich odmian. Nowe odkrycia w obszarze biotechnologii są chronione przez patenty, podobnie jak w przypadku wynalazków przemysłowych. Problematyka ochrony własności intelektualnej w obszarach zachowania i wykorzystania zasobów genowych i ochrony bioróżnorodności jest szeroko dyskutowana. Na poziomie międzynarodowym, zagadnienia ochrony prawnej są regulowane m.in. w Konwencji o Bioróżnorodności (CBD) i Międzynarodowym Traktacie ds. Zasobów Genetycznych dla Wyżywienia i Rolnictwa (FAO, ITPGRFA). W artykule przedstawiono też wybrane aspekty koegzystencji pomiędzy ochroną prawną w wymienionych obszarach i wynikającymi stąd komplikacjami komercyjnymi.

Słowa kluczowe: hodowla roślin, biotechnologia, ochrona własności intelektualnej

This article addresses some of the issues connected with the protection of intellectual property in plant breeding and biotechnology. Due to the fact that plant varieties constitute a special type of innovations, they require a unique legal protection, which is provided by the Convention of UPOV (International Union for the Protection of New Varieties of Plants). New biotechnological innovations are protected by utility patents, similarly to the industrial discoveries. Intellectual property issues in the areas of genetic resources conservation and exploitation, as well as in biodiversity, are widely discussed and regulated at international level by the Convention on Biodiversity (CBD) and by International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture (FAO ITPGRFA). Some of the issues of coexistence between different types of intellectual property protection used in plant breeding, biotechnology and biodiversity exploitation, as well as commercial implications arising from that coexistence, are also discussed in the article.

Key words: plant breeding, biotechnology, intellectual property rights

1. WPROWADZENIE

Systemy ochrony własności intelektualnej w hodowli roślin i w biotechnologii mają specyficzny i złożony charakter. Regulacje prawne w tych obszarach wymagają ustawicznej aktualizacji i harmonizacji, z uwagi na ustawiczny rozwój hodowli i nauk biologicznych. Dotyczą one między innymi zagadnień ochrony prawnej nowych odmian roślin; ochrony patentowej wynalazków biotechnologicznych oraz prawnych aspektów zachowania i stosowania różnorodności biologicznej.

W skali międzynarodowej, doskonaleniem i harmonizacją regulacji prawnych w wymienionych obszarach zajmują się m.in.: WIPO (Międzynarodowa Organizacja Ochrony Własności Intelektualnej); WTO (Światowa Organizacja Handlu); UPOV (Międzynarodowy Związek Ochrony Nowych Odmian Roślin); FAO (Organizacja Wyżywienia i Rolnictwa przy ONZ); Konwencja CBD (Konwencja o Różnorodności Biologicznej); Konwencja UPOV; Porozumienie TRIPs (Handlowe Aspekty Ochrony Własności Intelektualnej w ramach WTO) oraz ITPGRFA (Międzynarodowy Traktat ds. Zasobów Genetycznych dla Wyżywienia i Rolnictwa) funkcjonujący pod auspicjami FAO (1, 2, 3, Agreement on Trade-Related..., 1994; International Treaty on Plant Genetic Resources..., 2004).

Celem niniejszej publikacji jest prezentacja systemowa ochrony własności intelektualnej w hodowli roślin, biotechnologii i w działaniach związanych z zachowaniem i wykorzystaniem różnorodności biologicznej. Omówiono też problematykę koegzystencji pomiędzy systemami prawnymi funkcjonującymi w wymienionych obszarach.

2. SYSTEMY OCHRONY WŁASNOŚCI INTELEKTUALNEJ W HODOWLI ROŚLIN, BIOTECHNOLOGII ORAZ ASPEKTY PRAWNE ZACHOWANIA BIORÓZNORODNOŚCI

2.1. System „sui generis” UPOV

Najpowszechniejszym sposobem ochrony własności intelektualnej w hodowli roślin jest tzw. prawo hodowców do odmian roślin uregulowane w Konwencji UPOV (International Convention..., 1961, 1972, 1991). Konwencja UPOV (Akty z 1961, 1972, 1978 i 1991) jest międzynarodowo wynegocjowanym systemem prawnym przygotowanym wyłącznie do ochrony własności intelektualnej w hodowli roślin i w nasiennictwie. Konwencja ta, zwana też systemem „sui generis” UPOV, dostosowanym do ochrony odmian roślin, usuwającym niedociągnięcia systemu patentowego dla ochrony odmian roślin. Na koniec 2008 roku, system ochrony prawnej typu UPOV obowiązywał w 67 krajach.

Polska jest członkiem UPOV od 1989 roku, a najnowszy Akt Konwencji z 1991 r. jest implementowany w Krajowej Ustawie o ochronie prawnej odmian (Ustawa o ochronie prawnej odmian..., 2003).

W praktyce, przedmiotem ochrony prawnej w hodowli roślin i nasiennictwie są wszelkie akty komercyjnego wykorzystania materiału siewnego, materiału ze zbioru i produktów uzyskanych bezpośrednio z odmian konwencjonalnych; mieszańcowych; odmian nie różniących się wyraźnie (nieodrębnych) od odmian chronionych i odmian

pochodnych od odmian chronionych (Directive 2004/48/EC ..., 2004; Ustawa o ochronie prawnej odmian..., 2003).

2.2. System wspólnotowego prawa do odmian roślin

Od 1995 roku, na obszarze UE, obok krajowych systemów ochrony prawnej odmian obowiązuje Wspólnotowy System Ochrony Prawnej Odmian (CPVR), oparty na Konwencji UPOV z 1991 roku i administrowany przez Wspólnotowy Urząd Odmian Roślin (CPVO) z siedzibą w Angers, Francja), (Council Regulation (EC), No. 2100/94..., 2004; Directive 2004/48/EC..., 2004).

Zależnie od woli hodowcy dana odmiana może być chroniona w jednym lub kilku krajach członkowskich krajowym wyłącznym prawem albo wspólnotowym wyłącznym prawem przyznanym przez CPVO, które obowiązuje równocześnie na obszarze całej wspólnoty.

Prawo wspólnotowe przyznane hodowcy do określonej odmiany ma charakter nadrzędny w stosunku do przyznanego wcześniej prawa do tej odmiany w systemie krajowym na poziomie kraju członkowskiego. Innymi słowy, prawo wspólnotowe i prawo krajowe dla tej samej odmiany mają charakter wykluczający się, na korzyść prawa wspólnotowego.

2.3. Ochrona prawna odmian zgodnie z Porozumieniem TRIPs

W 1995 roku, w związku z powstaniem Światowej Organizacji Handlu (WTO), ustanowiona została międzynarodowa regulacja prawna dotycząca zabezpieczenia własności intelektualnej podczas wymiany towarów, usług i kapitału pomiędzy sygnatariuszami WTO, a mianowicie: tzw. Porozumienie TRIPs (ang. Trade — Related Aspects of Intellectual Property Rights) (Handlowe Aspekty Praw Własności Intelektualnej), (Agreement on Trade-Related..., 1994). Zgodnie z tym porozumieniem, kraje członkowskie WTO, w tym Polska są zobowiązane do implementacji ochrony własności intelektualnej w handlu towarami i usługami we wszystkich obszarach gospodarki (Ustawa — prawo własności przemysłowej z dnia 30 czerwca 2000).

Artykuł 27.1. Porozumienia TRIPs wprowadza obowiązek stosowania w krajach członkowskich efektywnej ochrony własności intelektualnej wynalazków i procesów we wszystkich obszarach technologii, literatury i sztuki, a także ochrony odmian roślin. Jednakże w Art. 27.1., pkt 3, lit. b, tego Aktu odnoszącym się do odmian roślin pozostawia się państwom członkowskim do wyboru, bądź wdrożenie systemu „sui generis UPOV”, bądź systemu patentowego, bądź wreszcie kombinacji obu wymienionych systemów. Pomimo możliwości zamiennego stosowania systemów „sui generis” i ochrony patentowej do ochrony prawnej odmian roślin, państwa członkowskie WTO, w zdecydowanej większości wybrały system UPOV. Wynika to stąd, że odmiany roślin z uwagi na swoją naturę, w mniejszym stopniu nadają się do ochrony prawnej poprzez tradycyjne systemy patentowe, niż ma to miejsce w przypadku wynalazków i odkryć technicznych. W Europie zmodyfikowany model ochrony patentowej odmian roślin wybrały nieliczne kraje, tj. Węgry, Bułgaria i Rumunia.

W USA obowiązuje skomplikowany system pośredni, tj. patentów, patentów roślinnych i system UPOV.

2.4. Ochrona prawna wynalazków biotechnologicznych

Odkrycia w biotechnologii chronione są głównie poprzez patenty. Podstawami prawnymi patentowania w obszarze biotechnologii są:

Europejska Konwencja Patentowa (EPC) (European Patent Convention (EPC), 1973, Munich),

— Dyrektywa 98/44/EC w sprawie ochrony odkryć w biotechnologii (Directive 98/44 of the European Parliament..., 1998),

— ustawodawstwa patentowe krajów członkowskich,

— prawo własności przemysłowej (PWP) w Polsce (Ustawa — prawo własności przemysłowej z dnia 30 czerwca 2000 r.).

Zgodnie z EPC (Art. 53b) oraz PWP w Polsce (Art. 29, ust. 1, pkt 2), patentowaniu podlegają wynalazki biotechnologiczne, za wyjątkiem odmian roślin i ras zwierząt.

Najpowszechniej patentowanymi produktami biotechnologii są:

— oligonukleotydy (gen i/lub jego fragmenty),

— sondy,

— wektory zawierające geny,

— komórki, z introduktowanymi genami (tzw. komórki GM),

— rośliny uzyskane w drodze regeneracji komórek GM (rośliny GM).

Nie z każdej rośliny GM powstaje odmiana GMO, w tym także nie każda odmiana GMO jest odmianą pochodną w rozumieniu Konwencji UPOV.

O kategorii odmiany GMO w kontekście prawnym decyduje sposób jej wytworzenia. Wprowadzenie pojedynczego genu (transgeny) do odmiany chronionej skutkuje tym, że staje się ona odmianą pochodną. Rejestracja i komercyjna eksploatacja takich odmian wymaga autoryzacji ze strony właściciela wyjściowej odmiany chronionej.

Patentowane są też procesy, za pomocą których jest wytwarzany, przetwarzany i wykorzystany materiał biologiczny, zwłaszcza w procesach mikrobiologicznych.

2.5. Ochrona bioróżnorodności w kontekście ochrony własności intelektualnej

Międzynarodowe i krajowe regulacje prawne w zakresie własności intelektualnej uwzględniają problematykę ochrony bioróżnorodności i jej wykorzystania dla rozwoju hodowli roślin i biotechnologii (Convention on Biodiversity (CBD), 1992; International Treaty on Plant Genetic Resources..., 2004), a w szczególności:

— zasad ochrony bioróżnorodności,

— zachowania bioróżnorodności („*in situ*” i/lub „*ex situ*”),

— dostęp do różnorodności biologicznej i występującej na jej temat wiedzy „lokalnej” i podziału korzyści materialnych wynikających z ich stosowania w biotechnologii i hodowli nowych odmian roślin (Wielostronny System Dostępu i Podziału Korzyści tzw. MLS) i Standardowe Porozumienie Transferu Materiałów (SMTA) w ramach ITPGRFA (International Treaty on Plant Genetic Resources..., 2004),

— zasady transferu technologii do różnych krajów, w kontekście stosowanych form własności intelektualnej w krajach rozwiniętych,

— ewolucji międzynarodowych i krajowych przepisów prawnych w zakresie własności intelektualnej w obszarach bioróżnorodności (Convention on Biodiversity (CBD), 1992).

Podstawowymi regulacjami prawnymi w tych obszarach są Konwencja o Różnorodności Biologicznej (CBD) (Convention on Biodiversity (CBD), 1992) i Międzynarodowy Traktat ds. Zasobów Genetycznych dla Wyżywienia i Rolnictwa (ITPGRFA) (Agreement on Trade-Related..., 1994) oraz stosowne ustawodawstwa państw członkowskich.

3. ODSTĘPSTWA OD WYŁĄCZNEGO PRAWA DO ODMIAN

Konwencja UPOV i wywodzące się z niej wspólnotowe i krajowe przepisy prawne przewidują odstępstwa w korzystaniu z odmian chronionych, bez potrzeby autoryzacji ze strony ich właścicieli (International Convention..., 1961, 1972, 1991; Council Regulation (EC)..., 2004, Directive 2004/48/EC..., 2004). Są to tzw. odstępstwa obligatoryjne i fakultatywne. Do odstępstw obligatoryjnych zaliczamy:

- własne, niezarobkowe potrzeby,
- cele badawcze/doświadczalne,
- hodowla nowych odmian roślin (tzw. breeder's exemption), z wyjątkiem:
  - odmian pochodnych,
  - odmian nie różniących się wyraźnie (nieodrębnych) od odmian chronionych,
  - składników odmian mieszańcowych.

Odstępstwem fakultatywnym jest tzw. przywilej rolnika (farmer's privilege). Przywilej rolnika odnosi się do kilkunastu najważniejszych gospodarczo gatunków roślin rolniczych i nie dotyczy producentów roślin ogrodniczych. Daje rolnikom prawo do używania w ograniczonych prawem ilościach tzw. materiału ze zbioru jako materiału siewnego, wyłącznie we własnym gospodarstwie. Jednakże rolnicy mają obowiązek odprowadzania odpłatności za stosowanie materiału ze zbioru na rzecz hodowcy, która zwykle jest niższa od opłaty licencyjnej (Council Regulation (EC)... , 2004, 8, Ustawa o ochronie prawnej odmian..., 2003).

Mimo istniejących instrumentów prawnych dotyczących ochrony wyłącznego prawa hodowców do odmian roślin, okazuje się, że nadal muszą oni bronić swojej własności intelektualnej. Nieprzestrzeganie prawa hodowców jest zjawiskiem powszechnym o rozmiarze międzynarodowym. Egzekwowane prawa do odmian leży w gestii hodowców. Hodowcy mają do dyspozycji różne instrumenty prawne, co zapewnia im prawodawstwo wspólnotowe, jak i przepisy krajowe państw członkowskich (Directive 2004/48/EC..., 2004, Ustawa o ochronie prawnej odmian..., 2003).

4. ODSTĘPSTWA OD OCHRONY PATENTOWEJ

Zgodnie z prawodawstwem UE, w tym także poszczególnych krajów członkowskich istnieje możliwość stosowania opatentowanych odkryć biotechnologicznych do celów badawczych. Odkrycia takie zgodnie z postulatem Międzynarodowej Federacji Nasiennej (ISF) powinny być również stosowane w pracach hodowlanych. W praktyce, tylko niektóre kraje (Francja, Niemcy) wprowadziły stosowne zapisy w prawie patentowym. Powszechnie uznaje się, że odstępstwo od ochrony patentowej powinno być ograniczone

do etapu prac hodowlanych, a nie do komercyjnej eksploatacji odmian, zawierających opatentowane elementy.

W USA występują dwa typy patentów w odniesieniu do materiałów roślinnych, a mianowicie:

- patenty użytkowe (utility patents), regulowane ustawą o patentach użytkowych (Utility Patent Act),
- patenty roślinne (plant patents) regulowane ustawą o patentach roślinnych (Plant Patent Act).

Zdaniem Światowej Federacji Nasiennej odmiany z opatentowanymi elementami genetycznymi powinny być dostępne do dalszej hodowli roślin w ramach tzw. przywileju hodowcy (breeder's privilege), znanego z Konwencji UPOV. Jednakże komercjalizacja odmian wyhodowanych z użyciem wynalazków biotechnologicznych wymaga autoryzacji (na zasadach licencji) ze strony właściciela opatentowanych elementów genetycznych. W praktyce oznacza to, że ochrona patentowa odkrycia biotechnologicznego nie wygasa, jeżeli wynalazek ten zostanie wprowadzony do innej nowej odmiany bez autoryzacji właściciela patentu.

Niestety większość systemów prawnych ochrony patentowej w świecie, wyklucza lub znacznie ogranicza przywilej hodowcy, co może mieć poważne reperkusje dla dalszego rozwoju hodowli roślin.

Najbardziej restrykcyjnym w tym względzie, wydaje się być system patentowy USA, w którym nie przewiduje się żadnych odstępstw, typu:

- możliwości korzystania z wynalazków do działalności badawczej i doświadczalnej,
- do własnych, niezarobkowych potrzeb,
- patenty roślinne, nie przewidują:
  - wyjątku hodowcy (breeder's exemption),
  - przywileju rolnika (farmer's privilege).

W Europie prawo patentowe jest mniej restrykcyjne i przewiduje odstępstwa w zakresie ochrony patentowej, a mianowicie:

- zgodnie z Art. 27 Europejskiej Konwencji Patentowej, a także Dyrektywy Biotechnologicznej (EC 98/44), istnieje możliwość:
  - korzystania z wynalazków biotechnologicznych chronionych patentami do własnych i niezarobkowych celów,
  - stosowania opatentowanych innowacji do celów badawczych i doświadczalnych.

Reasumując, jeżeli komercyjnie dostępna odmiana ma opatentowane elementy genetyczne, to zdaniem organizacji nasiennych, powinno być dostępne do dalszej hodowli, zgodnie z przywilejem hodowcy (Konwencja UPOV, stanowisko ISF).

5. KOEGZYSTENCJA POMIĘDZY PRAWEM HODOWCÓW DO ODMIAN I OPATENTOWANYMI ODKRYCIAMI BIOTECHNOLOGICZNYMI

Problem wzajemnych zależności prawnych i skutków komercyjnych pomiędzy wyłącznym prawem hodowców do odmian a odkryciami w biotechnologii, rozwiązuje Konwencja UPOV z 1991, wprowadzając kategorię odmian pochodnych. Odmiany

pochodne wywodzą się od odmian macierzystych. Tworzone są za pomocą rozmaitych technik hodowlanych, w tym także na drodze inżynierii genetycznej i innych metod biotechnologicznych. Odmiany pochodne różnią się od odmian macierzystych (wyjściowych), zazwyczaj pojedynczymi cechami i jednocześnie zachowują pozostałe właściwości odmian macierzystych (International Convention..., 1961, 1972, 1991; Ustawa o ochronie prawnej odmian..., 2003).

Wprowadzenie koncepcji odmian pochodnych ma kluczowe znaczenie dla rozwoju hodowli roślin, produkcji rolniczej i w konsekwencji dobrobytu społeczeństw. Wprowadzenie tej koncepcji pozwala na zachowanie tzw. „prawa hodowcy” w programach hodowlanych. W praktyce oznacza to możliwość stosowania w programach krzyżowań odmian chronionych wyłącznym prawem, lub możliwość stosowania odmian z opatentowanymi elementami genetycznymi (International Convention..., 1961, 1972, 1991; Ustawa o ochronie prawnej odmian..., 2003).

Hodowca nowo wytworzonej odmiany pochodnej zawierającej opatentowany wynalazek biotechnologiczny, przed komercyjnym jej wykorzystaniem, wymaga autoryzacji (licencji) ze strony posiadacza patentu na ten wynalazek (Council Regulation (EC)..., 2004; Directive 2004/48/EC ..., 1998).

W dobie postępującego rozwoju biotechnologii i rozszerzającej się praktyki patentowania rozmaitych odkryć biotechnologicznych szczególnego znaczenia nabierają wzajemne relacje pomiędzy hodowcami odmian konwencjonalnych i posiadaczami patentów na produkty i procesy biotechnologiczne. Obecnie w różnych gremiach, głównie na forum Światowej Federacji Nasiennej trwa ożywiona dyskusja nad poszukiwaniem optymalnych rozwiązań w zakresie relacji prawnych pomiędzy hodowcami odmian konwencjonalnych i właścicielami patentów na procesy i produkty biotechnologii.

W praktyce, problem ten jest najczęściej rozwiązywany poprzez zawieranie stosownych umów licencyjnych, bądź przymusowych umów licencyjnych przez hodowców odmian konwencjonalnych i posiadaczy opatentowanych elementów genetycznych (Council Regulation (EC)..., 2004; Directive 2004/48/EC..., 1998; Ustawa o ochronie prawnej odmian..., 2003; Ustawa — prawo własności przemysłowej z dnia 30 czerwca 2000 r.).

W przypadku odmian pochodnych, prawo jej hodowcy koegzystuje z prawem hodowcy odmiany wyjściowej i/lub posiadaczem patentu na odkrycie biotechnologiczne. W celu komercyjnego wykorzystania takiej odmiany niezbędne jest zawarcie stosownych umów licencyjnych pomiędzy zainteresowanymi stronami.

W przypadku braku porozumienia pomiędzy stronami, prawodawstwo UE i poszczególnych państw członkowskich przewiduje możliwość zawierania licencji przymusowych na eksploatację odmian pochodnych i/lub wynalazków biotechnologicznych mających znaczenie dla gospodarki i rozwoju społeczeństw (Council Regulation (EC)..., 2004; Directive 2004/48/EC..., 1998; Ustawa o ochronie prawnej odmian..., 2003).

Licencje przymusowe przyznaje się, jeżeli zainteresowane strony nie są w stanie zawrzeć umów licencyjnych, a mianowicie:

— jeżeli hodowca nie może wykonać posiadanego prawa do odmiany (krajowego, wspólnotowego) bez naruszenia prawa patentowanego,

— jeżeli posiadacz patentu na odkrycie biotechnologiczne nie może wykonać swojego prawa bez naruszenia prawa hodowcy do odmiany.

Zainteresowana strona może wystąpić z wnioskiem do urzędu patentowego i/lub urzędu przyznającego wyłączone prawo do odmiany o przyznanie licencji przymusowej, odpowiednio na niewyłączne stosowanie opatentowanego odkrycia, bądź na niewyłączne stosowanie odmiany chronionej wyłącznym prawem.

W obu przypadkach, wnioskujący o przyznanie licencji przymusowych muszą przedstawić dowody na brak możliwości zawarcia umowy licencyjnej i jednocześnie podać informacje, że określony patent lub odmiana chroniona wnoszą istotny postęp technologiczny i mają duże znaczenie ekonomiczne.

6. ZAMIERZENIA NA PRZYSZŁOŚĆ

Na forum międzynarodowym trwa obecnie dyskusja nad udoskonaleniem koncepcji odmian pochodnych i odmian nie różniących się wyraźnie od odmian chronionych, w kontekście tzw. progów „minimalnych dystansów” w ramach badań właściwości morfologicznych i molekularnych wymienionych kategorii odmian. W rezultacie ma to przyczynić się do poprawy efektywności ochrony prawnej odmian i dalszego rozwoju metod hodowli roślin, w tym wykorzystania wynalazków biotechnologicznych. Zagadnienie to ma także zastosowanie w kontekście zabezpieczenia materiałów dowodowych w przypadkach sporów w trakcie ewentualnego naruszenia prawa do odmian roślin i prawa patentowego.

Do wspomnianych celów powinny być stosowane urzędowe metody badawcze, wystarczająco precyzyjne i wiarygodne. W ramach UPOV funkcjonuje Grupa Robocza ds. Technik Biochemicznych i Molekularnych oraz Profilowania DNA (Grupa BMT), która ocenia stan rozwoju i możliwości zastosowania technik biochemicznych i molekularnych, w tym analiz DNA w działaniach urzędowych jednostek rejestrowych i inspekcji kontrolnych w obszarze rejestracji i ochrony prawnej odmian. Dotychczas, najbardziej popularnymi, uzupełniającymi technikami laboratoryjnymi, stosowanymi do badań odmian są metoda elektroforezy białek zapasowych, przydatna do wstępnych analiz identyczności odmian, głównie roślin zbożowych oraz metoda elektroforezy izoenzymów w badaniach tożsamości odmian kukurydzy. Obecnie trwają intensywne badania nad możliwością szerszego wprowadzenia wiarygodnych metod analiz DNA do działań urzędowych w obszarze badań i identyfikacji odmian.

W organizacjach i instytucjach sektora nasiennego prowadzona jest debata nad możliwością dalszego usprawnienia dotychczasowych regulacji cywilnych, karnych, celnych, administracyjno-prawnych oraz sankcji administracyjnych w obszarze ochrony własności intelektualnej.

Ważnym działaniem dla poprawy skuteczności egzekwowania wyłącznego prawa do odmian roślin jest zwiększenie świadomości zarówno wśród hodowców roślin, jak i szeroko rozumianych użytkowników odmian o istniejących systemach ochrony prawnej odmian i potrzebie ich przestrzegania.

LITERATURA

- Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPs Agreement, WTO) 1994. Marrakesh.
- Convention on Biodiversity (CBD). 1992. Rio de Janeiro.
- Council Regulation (EC), No. 2100/94 on Community plant variety rights. Official Journal, L. 227, 01.09.2004 p. 0001-0030.
- Directive 98/44 of the European Parliament and of the Council of 6 July 1998 on the legal protection of biological inventions. Official Journal L. 213, 30.07.1998, p. 0013-0021.
- Directive 2004/48/EC of the European Parliament and of the Council of 20 April 2004 on the enforcement of intellectual property rights. Official Journal L. 157, 02.06.2004, p. 0045-0086.
- European Patent Convention (EPC), 1973, Munich.
- International Convention for the Protection of New Varieties of Plants (UPOV Convention) of December 2, 1961, as revised at Geneva on November 10, 1972; on October 23, 1978 and on March 19, 1991, Geneva.
- International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture (ITPGRFA, FAO). 2004. Rome.
- Ustawa o ochronie prawnej odmian z dnia 26 czerwca 2003 r. (Dz.U. nr 137/2003, poz. 1300; zm. Dz.U. nr 126/2006, poz. 877 i zm. Dz.U. nr 99/2007, poz. 662).
- Ustawa — prawo własności przemysłowej z dnia 30 czerwca 2000 r. (tekst jednolity, Dz.U. z 2003, Nr 119, poz. 1117 z późn. zm.).